

V. KNYGŲ RECENZIJOS / RECENZJE KSIĄŻEK

BERNOTIENĖ, G., 2016. *Apie žodžių sandūros tikslumą: Juditos Vaičiūnaitės lyrikos vertimai ir vertinimai.* Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. 256 p.

NAUJA MOKSLINĖ MONOGRAFIJA APIE LIETUVOS KLASIKĖS JUDITOS VAIČIŪNAITĖS POEZIJOS VERTIMUS IR JŲ RECEPCIJĄ

Eglė Keturakienė
(Lietuva / Litwa)

„Visi pasaulio sakiniai sklendo tarp žmonių tarsi nesugriebiami drugeliai.“ (Ricoeur 2010: 40)

Šia itin lakia vaizdinga metafora Paulis Ricoeuras nusakė vertėjo darbo sudėtingumą. Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas išleido Gintarės Bernotienės monografiją *Apie žodžių sandūros tikslumą: Juditos Vaičiūnaitės lyrikos vertimai ir vertinimai* (2016), skirtą Lietuvos literatūros klasikės Juditos Vaičiūnaitės poezijos vertimams į rusų, latvių ir anglų kalbą problemoms tirti. Lietuvos literatūrologijoje tai labai lauktas mokslinis darbas – monografijų, tiriančių Lietuvos ar lietuvių poezijos vertimus, yra labai mažai. Tiesa, publikacijų, kuriose svarstomi kalbos lygmeniu vieni ar kiti vertimo aspektai, spaudoje retsykiais pasitaiko. Vis dėlto apgailestaujant tenka konstatuoti, kad poezijos vertimų sritis yra atsidūrusi Lietuvos literatūrologijos tyrimų lauko šešėlyje. O juk vertimų, ypač grožinių kūrinių, lygis – tai ir bendras visos Lietuvos literatūros ir kultūros lauko lygmuo. Paulio Riceouro teigimu, vertimo reikšmė yra susijusi su gimtosios kalbos brandumu ir gebėjimu į save pažiūrėti iš nuotolio, leidžiančio suprasti save kaip kitą naują kokybę: vertimas „paskatino dienos švieson iškelti nematomą verčiamo kūrinio originalo kalbos veidą ir atitinkamai deprovincializuoti gimtąją kalbą, kuriai šitaip pasiūloma įsijungti į kitų kalbų bendriją ir galbūt net suvokti save pačią kaip užsienio kalbą“ (Ricoeur 2010: 13). Vertimai apsaugo gimtąją kalbą ir nuo pretenzijos į „kultūrinę hegemoniją“, nuo „įvairių lingvistinių etnocentrizmų“ (Ten pat: 9).

Galima suprasti, kodėl taip reta panašaus pobūdžio tyrimų – juk imtis poezijos vertimų nagrinėjimo ir vertinimo gali tik labai gerai pasirengęs tyrėjas, gerai išmanantis verčiamą autorinę poetinę kūrybą ir, be abejonės, ne apgraibomis, bet gerai mokantis ir savą, ir svetimas kalbas. Ir dar – nebijantis sunkaus darbo, iš tyrėjo pareikalausiančio mikroskopinio kruopštumo, nes mokslininkui, nusprendusiam imtis vertimų analizės tyrimo, neišvengiamai teks ne tik patikrinti jau atliktą poezijos vertimą, bet tuo pat metu ir pačiam, vertinant literatūros kūrinio vertimo darbą, iš naujo jį sau ir skaitytojui išversti. Tad vertimo tyrimas taip pat traktuotinas ne tik kaip mokslinis darbas, bet ir kaip tyrėjo kūrybos veiksmas – naujo vertimo pasiūlymas.

Mokslininkę Gintarę Bernotienę, be jokio romantinio panegirinio patoso, galime vadinti Juditos Vaičiūnaitės gyvenimo ir kūrybos eksperte, turinčia teisę imtis Juditos Vaičiūnaitės

vertimų tyrimo ir vertinimo darbo – parašyta monografija *Menų sąveikos ieškojimai: Judita Vaičiūnaitė ir Leonardas Gutauskas* (Kaunas: VDU, 2005), sudaryti net trys Juditos Vaičiūnaitės *Raštų* tomai (T. I, 2005; T. II, 2007; T. III, 2008), palydėti įžangos straipsnio „Branginusi šviesos gelmes“, rodo tyrėjos giluminį Juditos Vaičiūnaitės poezijos suvokimą ir žinojimą. Tad šią mokslinę knygą *Apie žodžių sandūros tikslumą*, kurią recenzavo patikimi Lietuvos mokslininkai doc. dr. Audinga Peluritytė-Tikuišienė (VU) ir doc. dr. Marijus Šidlauskas (KU), galima laikyti ilgalaikio mokslinio darbo apie Juditos Vaičiūnaitės gyvenimo ir kūrybos raidą nuoseklia tąsa. Metaforine kalba – tai tyrėjos ištikimybės paliudijimas einant viena pasirinkta mokslinio kelio kryptimi, maksimaliai susitelkiant tam pačiam mokslinio darbo objektui.

Reikia pabrėžti, kad monografijos autorės užmojis išties įspūdingas – imtis sudėtingos filologinės mokslinio darbo užduoties – įvertinti Juditos Vaičiūnaitės poezijos vertimų kokybę ir kartu apmąstyti, kokį simbolinį kapitalą (Pierre'o Bourdieu sąvoka) poezijos vertimų knygos, atskiri versti eilėraščiai suteikė pačiai poetei – ar padėjo, o gal trukdė greičiau įsitvirtinti lietuvių literatūros kanono lauke.

Skaitytoją iškart patraukia pagavi ir tiksli monografijos antraštė, metaforiškai nusakanti tyrimo objektą ir sykiu rodanti akivaizdžias Gintarės Bernotienės kūrybiškumo intencijas bei neabejotiną filologinį kalbos jausmą, mano supratimu, būtiną imantis poezijos vertimo srities tyrimo. Mokslinės knygos pavadinimui, kaip nurodo pati tyrėja, pasirenkamos poetinės eilutės iš Juditos Vaičiūnaitės eilėraščio *Trys baltos tulpės*: „ryškėjantys žodžiai / be paukščių giesmės neapsieis, / lyg tinklą nunersiu jiems / sandūra žodžių tikslia“. Galima būtų paminėti, kad darbo autorės rašymo stiliaus kūrybiškumas matomas ir iš kitų monografijos skyrių antraščių – *Įveikti stiklo uždangą, Artimu balsu*. Ne tik mokslinės knygos antraštės, bet ir visas Gintarės Bernotienės mokslinės metakalbos audinys persmelktas individualaus ir kūrybiško rašymo būdo. Antai, tyrėja Vytauto Bakaičio sudarytą antologiją *Breathing free* (*Gyvas atodūsis*, 2001) aptaria itin kūrybiška metakalba (rodos, veiksmazodinis daiktavardis „virpėjimas“, Gintarės Bernotienės tekste virtęs sakinio pažyminiu, ateina iš Juditos Vaičiūnaitės skaitomos / interpretuojamos poezijos): „Autoriniuose nekompiaciniuose komentaruose Bakaitis įžvalgiai apibūdina kiekvieną autorių. Iš visų iki šiol aptartųjų jo 9 puslapių pratarmė „Poems of Place, Singing beyond Survival“ emociškai yra pati įtempčiausia, parašyta taupiu Niujorko intelektualo stiliumi su virpančiomis vyriškų nutylėjimų elipsėmis“ (Bernotienė 2016: 32).

Kūrybingumo prigimtyje visad slypi ir naujumo siekinys. O naujumo kriterijus, privalomas mokslo knygai, nekelia abejonių. Pirma, į Lietuvos literatūrologijos, poezijos vertimų tyrimo lauką įtraukiamos naujos vertimo teorijos: monografijoje aptariamoms Armino Paulio Franko vertimo ir Andre Lefevere'o vertimo ideologijos koncepcijos. Antra, Gintarės Bernotienės monografijoje itin gausu iki tol niekur neskelbtos archyvinės medžiagos iš įvairių Lietuvos archyvų. Trečia, naujumą įsteigia ne tik naujos nepublikuotos medžiagos suradimas, ne tik nauji teoriniai vardai, bet ir monografijos autorės pasirinkta tyrimo perspektyva – komparatyvistinė Juditos Vaičiūnaitės poezijos vertimų į rusų, latvių ir anglų kalbą analizė ir vertinimas. Mūsų literatūrologijoje tai visiškai netyrinėtas Juditos Vaičiūnaitės kūrybos aspektas.

Reikia pabrėžti, kad Lietuvos humanistikos lauke nėra susiklosčiusios ilgametės poezijos vertimų tyrimų mokslinės tradicijos, susiformavusių aiškių dominuojančių metodologinių gairių ir analizės linkmių, kaip tirti ir vertinti poezijos vertimus. Kita vertus, nėra ir negali būti vienareikšmio atsakymo, kas yra geras poezijos vertimas: vieni labiau pripažįsta pažodinius vertimus, kurie literatūrologijos mokslui kartais pasitarnauja kaip poetiniai aiškinamieji žodynai, kiti labiau vertina laisvesnius, kūrybiškesnius vertimus, dėmesį labiau sutelkiančius ne į pažodinę reikšmę, bet į poetinio „atitiktens be tapatybės“ (Ricoeuras 2010: 14) paieškas, tretį laikosi kategoriškos pozicijos, kad poezijai galioja neišverčiamumo verdiktas iš principo. Ar laikantis griežtos, ar vidurio kelio nuostatos poezijos vertimo atžvilgiu, vis dėlto tenka pripažinti, kad, pasak Paulio Ricoeuro, neišvengiamai vertimo „tekste žioji neišverčiamumo plyšiai, kurie vertimą paverčia drama, o gero vertimo sieki – lažybomis“ (Ten pat: 10). Jei egzistuoja kalba, neišvengiamai buvo, yra ir bus vertimas, nes pačioje kalboje slypi vertimo prigimtis: mes kalbame vieni su kitais, mūsų skirtingos emocinės ir intelektualinės patirties kalbos gimtosios kalbos akiratyje vis dėlto leidžia mums kartais susikalbėti, nes mes kartais sugebame adekvačiai išversti girdimą pašnekovo kalbą. Antra vertus, vertėjui tenka susitaikyti su „absoliučiojo vertimo praradimu“, su „praraja tarp tapatybės ir atitikimo“ (Ten pat: 14), kuri, kaip žinia, susijusi su verčiamo kūrinio kalbos daugiareikšmiškumu, kuris, pasak Ricoeuro, glūdi ir viename žodyje: „intertekstualumo reiškiniai, paslėpti pačiame žodyje išpaude“ (Ten pat: 10). Tad kaip ir skaitytojui, ir tyrėjui atpažinti ir įvertinti gerą poezijos vertimą? Gintarės Bernotienės monografija *Apie žodžių sandūros tikslumą* nepateikia paruošto galutinio atsakymo, kas yra geras poezijos vertimas, bet korektiškai siūlo tik savąją *tikslaus poezijos vertimo* sampratą, kurią galima išskaityti iš mokslininkės analizuoto Hermanio Margerio Majejskio vertimo pavyzdžio: „griežtai siekdamas semantinio tikslumo, jis atranda tokius foneminius sprendinius, kurie leidžia suartinti originalo ir vertimo metriką, t. y. sprendžia iš karto visas tris tikslaus vertimo (leksinio, metrinio tikslumo ir struktūrinės teksto koherencijos) užduotis“ (Bernotienė 2016: 175). Kaip matyti iš pateiktos citatos, poezijos vertimas gali pretenduoti į tam tikrą tikslumą – jis turi apimti išsyk kelis poetinės kalbos sluoksnius: semantikos, poetinės eilėdaros ir poetinio teksto struktūros.

Monografijos turinys rodo, kad Gintarė Bernotienė sau kelia maksimalius tyrimo uždavinius ir reikalavimus. Įprastai tiriant literatūros kūrinių, poezijos ar prozos vertimus, apsiribojama kalbine, tekstologine analize. Šioje monografijoje poezijos vertimai tiriami pirmiausia iš plataus literatūrinio, kultūrinio ir politinio akiračio – Lietuvos ir pasaulinio, įtraukiant į jį Juditos Vaičiūnaitės poezijos kalbinį ir jausminį individualumą, jos tapybiškumą ir muzikalumą, subtilią moterišką pasaulėjautą, miestiškosios pasaulėvokos savastį derinant su poezijos vertimų semantikos, poetikos, stilistikos, vertimų poetinės eilėdaros, ritmikos, vertimų politikos ir ideologijos analizės kryptimi. Taigi Juditos Vaičiūnaitės poezijos vertimų tyrimas, atliekamas monografijoje, yra daugiasluoksnius, palimpsestiškas.

Gintarės Bernotienės monografiją *Apie žodžių sandūros tikslumą* sudaro įvadas, trys skyriai ir santrauka anglų kalba bei asmenvardžių rodyklė. Jau mokslinės knygos pirmoji skyriaus antraštė *Kintančios nacionalinio kanono reprezentacijos: lietuvių poezijos antologijos užsienio skaitytojams (1978–2015)* rodo, kad autorė suvokia, jog Lietuvos literatūros

kanonas nėra užakusi pelkė, statiškas nepajudinamas monolitas, tai nėra vien tik autonomiškas estetiškas reiškinys, bet veikiau sudėtingas kintantis sociokultūrinis, politinis, ir visuomeninis, ir literatūrinis reiškinys, priklausantis nuo daugialypės galios mechanizmų ir struktūrų. Tyrėjai Bernotienei svarbu ne tik išanalizuoti atskirą Lietuvos literatūros įvykį – Juditos Vaičiūnaitės poezijos vertimus į rusų, latvių ir anglų kalbą, bet sykiu ir apmąstyti modeliuojamą Lietuvos literatūros kanono sampratą.

Monografijoje pateikiama ir pačios darbo autorės suformuluota teorinė literatūros kanono samprata, kuri suvokiama „ne tik kaip kovos laukas, bet ir kaip palimpsesto rūšis, kurio dėka sukuriama nauja normatyvinė tradicija ir tam tikram laikui įtvirtinamas modelinis kultūros tradicijos tapatumas“ (Bernotienė 2016: 19–20). Taigi Gintarės Bernotienės literatūrinio kanono koncepcija apima ir monografijoje neeksponuojamus, matyti, iš skaitymo patirties rašto kalboje išpaustus Pierre'o Bourdieu literatūros sociologijos koncepcijos, kai „literatūros ar meno laukas“ suprantamas kaip „kovos laukas“ (Bourdieu 2011: 275) ir Gerard'o Genette'o palimpsesto (Genette 1997) sampratos pėdsakus, savaip mokslininkės permąstytus ir įrašytus į savąją mokslinę metakalbą. Tiesa, pati tyrėja mini „Pascale'ės Casanovos analizuoto politekonominio literatūros lauko kovas“ (Bernotienė 2016: 45).

Minėtame monografijos skyriuje *Kintančios nacionalinio kanono reprezentacijos: lietuvių poezijos antologijos užsienio skaitytojams (1978–2015)* aptariamos įvairios lietuvių literatūros antologijos rusų, anglų, vokiečių, prancūzų, italų, ispanų kalbomis. Taip plečiami Lietuvos literatūros suvokimo horizontai, o Juditos Vaičiūnaitės poezijos vertimai įtraukiami į pasaulinės literatūros kanono kūrimo lauką. Šiame skyriuje parodoma, kad Lietuvos literatūros kanoną modeliavo ir kitakalbės lietuvių literatūros antologijos, o tiksliau – jų sudarytojai, kurių atrankos ir vertinimo kriterijai įžvalgiai mokslininkės išskaitomi iš jų rašytų pratarinių, įvadinių pristatomųjų straipsnių. Mokslininkė poziciją, kad vertimų antologijos kondensuotai reprezentuoja apibendrintą kitos literatūros ir kultūros reikšmių ir verčių vaizdą ir sykiu yra svarbios literatūros kanonui kurti, modeliuoti ir palaikyti, grindžia Armino Paulio Franko teorine vertimų samprata. Daugelis monografijoje aptartų kitakalbių lietuvių literatūros vertimų antologijų įvadinių straipsnių autorių, Gintarės Bernotienės taikliu vertinimu, įtvirtina stereotipinį lietuvių literatūros vaizdą. Monografijoje Bernotienė aptaria įsigalejusias rašymo apie lietuvių literatūrą užsienio antologijose linkmes, kai lietuviškojo tapatumo pradžia siejama tik su taip vadinama „liaudies kultūra“, t. y. daugeliu atvejų tik su lietuvių liaudies dainomis: dažnai pasirenkamos klišės iš mitologijos ir istorijos, lietuvių literatūros ištakos grindžiamos vien Kristijono Donelaičio *Metais*, kultūros paraštėje paliekant lotyniškąją Lietuvos literatūrą, o per XIX amžiaus Lietuvos literatūros lauką, pasiremiant Gintarės Bernotienės žodynu, greitai „perbėgama“. Pasirodo, kaip ir XIX amžiuje, taip ir XX amžiuje gerai žinomi kanoniniai kūrėjų vardai, bet menkai skaitoma, t. y. suvokiama jų kūryba.

Antrajame monografijos skyriuje *Juditos Vaičiūnaitės lyrikos rinkiniai kitomis kalbomis* poskyryje *Ideologinio patronažo savivalė* Gintarė Bernotienė nagrinėja pirmuosius Juditos Vaičiūnaitės eilėraščių vertimus į rusų kalbą sovietmečiu, pastaruosius vertindama kaip ideologinius perrašymus, sąmoningai iškraipiančius poetinių tekstų semantinį turinį. Monografijoje plėtojama vertimų ideologijos ir perrašymo koncepcija, kuri paremiama nauju

mokslo šaltinių, lyginamojo vertimo autoritetu Andre Lefevere'u ir jo moksliniu veikalu *Translation, Rewriting and the Manipulation of Literary Fame (Vertimas, perrašymas ir manipuliavimas literatūrine šlove*, London: Routledge, 1992), kad bet kokio pobūdžio vertimas yra susijęs su vertėjo siūloma ideologija, kuri vertimo tekstą paverčia „intencionali perrašymu“ (Lefevere'as cituotas iš: Bernotienė 2016: 53). Mokslininkės Bernotienės tyrime cituojamas Andre Lefevere'o teiginys, kad literatūros kūrinio recepciją, t. y. teksto priėmimą ar atmetimą, (ne)kanonizavimo procesą „valdo ne migloti, o labai konkretūs veiksniai <...>“ (Ten pat: 53), kurie žymi „galios, ideologijos, institucijų ir manipuliavimo problematiką“ (Ten pat: 53). Pirmoji Juditos Vaičiūnaitės poezijos vertimų knyga į rusų kalbą pasirodė 1964 metais pavadinimu *Cmuxu*. Gintarės Bernotienės teigimu, „knygelės leidėjų tikslai buvo pažintiniai ir propagandiniai“ (Ten pat: 57). Juditos Vaičiūnaitės eilėraščių vertimų praktiką į rusų kalbą, nepaisančią autorystės principo, individualios poetinės metaforikos klodo XX amžiaus septintajame dešimtmetyje, tyrėja apibūdino kaip „beveidį“, „skurdų“, „standartizuotų frazių ir populiaraus mąstymo nualintą – tiksliau būtų tarti – sekimą“ (Ten pat: 59).

Ieškančiuosius naujų nepublikuotų tekstų turėtų sudominti neskelbtas egodokumentikos palikimas – 1982 metais rašytas Vytauto Bložės laiškas Juditai Vaičiūnaitėi, mokslininkės Bernotienės aptartas monografijos poskyryje *Iveikti stiklo uždangą*. Šis laiškas – tai ne tik Vaičiūnaitės poetinio talento pripažinimas iš kito talentingo kūrėjo, bet ir siekis lietuvių poeziją įvesti į pasaulinės literatūros sceną. Tyrėja ir kitus Bložės laiškus Vaičiūnaitėi įžvalgiai apibūdina kaip tam tikrus slenkščius poetės „kanonizavimo kelyje“ (Bernotienė 2016: 125).

Gintarės Bernotienės monografijos *Apie žodžių sandūros tikslumą* skyriuje *Artimu balsu* analizuojami Juditos Vaičiūnaitės poezijos vertimai į latvių kalbą. Vertimo – ideologinio perrašo, vertimo – sekimo konceptui monografijos autorė kaip siektiną pavyzdį pateikia tikslų poezijos vertimą, siejamą su pačių vertėjų rašomos kūrybos emocine ir stilistine giminyste. Monografijoje netiesiogiai dar kartą patvirtinama fenomenologinės hermeneutinės tradicijos principinė pozicija, kad bet kokio žanro vertimas neišvengiamai yra interpretacija (Ricouer 2010: 17): „versdamas neišvengiamai „interpretuojii“ (Gadamer 2016: 30). O sunkiausia, kaip žinia, versti poezijos žanro tekstus: „Prieš mus grėsmingai iškykla įvairaus laipsnio neišverčiamumą, tarsi milžiniškas kalnynas, kurio aukščiausia viršūnė – su žerinėčia amžinojo sniego ketera – lyrinė poezija“ (Ten pat: 30).

Mokslininkės teigimu, latvių poetų Mario Čaklajaus ir Hermanio Margerio Majevskio atlikti vertimai yra geresni, nei anglų mokslininkų teoretikų ar ideologizuoti vertimai į rusų kalbą. Juditos Vaičiūnaitės poezijos vertimų ekvivalentiškumą, atitikimą originalui (kiek tai įmanoma iš principo) Gintarė Bernotienė taikliai susiejo su vertėjo poeto originalia kūryba. Mokslininkės tirti vertimai į latvių kalbą parodė, kad eilėraščių gerai išversti poetas vertėjas turi žymiai daugiau galimybių, nei tik vertėjas, ne poetas. Šiame kontekste būtų galima prisiminti ir Hanso-Georgo Gadamerio teiginį apie poezijos vertimus ne poetų: „Iš to išeina štai kas: jei vertėjas, kuris nėra tikras poetas, palasiojęs iš savosios kalbos poetinių ekvivalentų, dirbtinai sukonstruoja „poetinę kalbą“ <...> Nors ir kiek čia būtų iš literatūros, į kurios kalbą verčiama, įterpta visokių poetizmų ir kalbinių grožybių, vis tiek pasigesime to balso, to tono, <...>, tos įtemptos stygos, turinčios virpėti žodžiuose ir sakinių melodijose, jei norime, kad pasigirstų muzika. Ir kaip galėtų būti kitaip!“ (Gadamer 2016:

30). Taigi, hermeneuto supratimu, poezijos vertimai turi skambėti kaip muzika, kur žodis ir garsas susilieja į bendrą poetinę vienovę. Gintarės Bernotienės teigimu, tiek Čaklajui, tiek ir Majeovskiui labiausiai pavyko tie Juditos Vaičiūnaitės poezijos pasažai, kurie buvo artimi patiems latvių poetams, jų rašomai kūrybai. Juk knygos skyrius pavadintas – *Artimu balsu!* Tik artimas latvių poezijos balsas gali išgirsti giminingą poetinį lietuvių kalbos žodžio skambesį: „Sklandūs, tarsi nepatyrę didesnio originalo pasipriešinimo vertimai rodo, kad „minties ir emocijos bendradarbiavimo“ poreikis, kurį Čaklajus atpažino Vaičiūnaitės poezijoje, buvo artimas ir jo kūrybai“ (Bernotienė 2016: 155). Mokslininkės atlikti Juditos Vaičiūnaitės poezijos vertimų tyrimai rodo, kad kitakalbę poeziją vis dėlto galima prakalbinėti, t. y. išversti, tik būnant savitu poetu, turint savą individualų poetinį balsą, kuris dera su verčiamuoju. Vėlgi pacituokime Gadamerį: „tikras poetas tik tada taps vertėju, jeigu versti pasirinkta poezija dera prie jo paties kūrybos. Tik tada jis gebės išsaugoti savąjį balsą ir versdamas. Savasis balsas tikram poetui yra jo antroji prigimtis“ (2016: 30). Būtent poskyryje *Vertimo technika* Bernotienė taikliai pastebi, kad poezijos vertimas yra tolygus poetinės kūrybos veiksmui, jis ne nuskurdina poetą vertėją, bet priešingai – praturtina, išplečia jo individualios kūrybos ribas: „Majevskis vertimus laikė lygiaverte savo poetinės kūrybos dalimi, įtraukdavo juos į savo rinkinius dar ir dėl to, kad verčiamų autorių pasaulėvoka pagilino ir tikslino jo paties eilėraščių perteikiamą pasaulio viziją“ (Ten pat: 174–175).

Ir Juditos Vaičiūnaitės poezijos mylėtojus, ir vertėjus praktikus ypač turėtų sudominti monografijos poskyris *Literatūrinis turnyras*, kuriame „rungtyniauja“ du minėti latvių vertėjai, dvi skirtingos poetinių vertimų koncepcijos, kurias metaforiškai galima būtų apibūdinti kaip „laisvają“ ir „nuolankiąją“. Gintarė Bernotienė itin preciziškai tiria Juditos Vaičiūnaitės eilėraščių ciklo *Keturi portretai* vertimus. Tyrėja pastebi, kad Čaklajaus poetinis vertimas priartėja prie kasdieniškos šnekamosios kalbos ribos, „o Majevskis, siekdamas išlaikyti originalų Vaičiūnaitės aliteracinį eilučių pabaigos rimą <...> vykusiai susiejo artimo skambesio nebendrašaknius žodžius <...>“ (Bernotienė 2016: 160). Monografijoje *Apie žodžių sandūros tikslumą* įrodoma, kad Majevskio vertimai yra tobulesni, nei jo pirmtako Čaklajaus, ir tai lemia vertėjo paklusimas Juditos Vaičiūnaitės poezijos individualiam balso skambesiui, „abstraktesniam leksiniam <...> pasirinkimui“, „išraiškos taupumui“ (Bernotienė 2016: 161). Tad poezijos vertimo-interpretacijos sėkmę lemia ne „kūrybinė“ savivalė, bet ir vertėjo nuolankumas verčiamai poetinei kalbai, įsiklausymas į jos prigimtį, originalios fonetikos, semantikos ir poetinės sintaksės supratimas, kai poetinis žodis skamba kaip muzika: „Kūrybinį Majevskio dialogą su verčiama Vaičiūnaitės poezija inspiravo ir abiemis būdingas ypatingas gimtųjų kalbų muzikalumo jautimas, Majevskio poezijos intonacinis, garsinis ir ritminis polifonizmas, taip pat abiejų pasaulėžiūrinis artumas romantizmo tradicijai“ (Ten pat: 165). Šis Gintarės Bernotienės atliktas poezijos tyrimas patvirtina ir Gadamerio teiginį, kad ir poezijos skaitytojui, ir vertėjui reikia turėti „vidinę klausą“, kad suprastų ne tik turinį, bet ir vertimo „toną, tempą, moduliaciją ir artikuliaciją“ (Gadamer 2016: 30). Į vertimo-interpretacijos sampratą lauką įeina ir verčiamo kūrinio dominantė, reikalaujanti pasirinkti, kurį poezijos aspektą pabrėžti. Bernotienė monografijoje ištyrė, kad iki Majevskio buvę vertėjai tradiciškai akcentuodavo Lietuvos kultūros ir istorijos, intermedialų dailės ir poezijos dialogą Juditos Vaičiūnaitės poezijoje. Talentingas vertė-

jas, poetas metafizikas įžvelgė kitą Juditos Vaičiūnaitės poezijos dominantę – metafizinę lietuvių poetės pasaulėvoką.

Paskutiniame trečiame skyriuje *Kaip formuotas kanonas: vertimų politikos svertai* monografijos autorei atrodė svarbu aptarti Juditos Vaičiūnaitės poezijos socialinę padėtį sovietinės lietuvių literatūros kanone. Minėtame monografijos skyriuje pasakojama, kaip buvo vykdomi vertimų užsakymai, kaip buvo įtraukiama ar nutyliama Vaičiūnaitės poezija, kaip buvo sprendžiami įvairūs leidybos klausimai, nurodomi sovietinių leidyklų knygų tiražai. Antai, monografijoje rašoma, kad sovietmečiu „sėkmingiausia yra lietuviškų romanų leidyba; triskart mažiau Maskvoje išleidžiama lietuvių poezijos“ (Bernotienė 2016: 210). Tad ši knyga – svarus įnašas ir į Lietuvos sovietologijos tyrimus, juolab kad joje yra daug nepublikuotų šaltinių.

Gintarės Bernotienės monografija *Apie žodžių sandūros tikslumą* dar kartą mums visiems primena apie sudėtingus literatūros kūrinio, jo vertimo ir visuomenės mainus, kai jos dalimi yra įvairioms institucijoms atstovaujantys asmenys, leidyklos, kultūrinės organizacijos ir grupės. Ši monografija svarbi ir tuo, kad parodo literatūros kūrinio, poezijos, vertimo literatūrinę, sociokultūrinę ir politinę reikšmę. Monografijoje formuojama samprata, kad atskiro kūrėjo vertimų istorija yra svarbi literatūros istorijos ir kultūros lauko dalis, rodanti menininko socialinio vardo kūrimosi kelią, jo socialinę padėtį Lietuvos literatūros Olimpe. Nors pati Judita Vaičiūnaitė, kaip ir jos poezija, buvo toli nuo politikos. Ji buvo apolitiška: „Nenorėčiau būti visuomenine lėle (turiu tokį terminą) (Vaičiūnaitė 2008: 258).

Ši monografija yra išties reikšmingas įvykis Lietuvos literatūros ir kultūros lauke, reikalingas ir Lietuvos skaitytojams, besidomintiems Juditos Vaičiūnaitės poezijos sklaida, ir vertimą studijuojantiems, ir vertėjams praktikams, parodantis, kad poezijos vertimas yra pats sudėtingiausias vertimų baras, iš vertėjo pareikalausiantis ypatingų pastangų – sąžiningumo, atidos, didelio kruopštumo, poetinės klausos, gebėjimo jausti ne tik skirtingų kalbų tonus, bet net labiau – jų pustonius. Juk poetinis tikslumas slypi detalėse. O Paulis Ricoueras rašė, kad „vertimo praktika visada bus pavojingas veiksmas, be paliovos ieškantis savo teorijos“ (2010: 43) – monografijos autorė turi pastabų visiems Juditos Vaičiūnaitės poezijos vertėjams, tuo dar kartą patvirtindama, kad neegzistuoja visaapimanti vertimo teorija ir tobulas vertimas – yra tik nesibaigianti žodžio kelionė absoliuto link. Kol gyva kalba.

Literatūra

BOURDIEU, P., 2011. Kultūrinės produkcijos laukas, arba atvirksčias ekonomikos pasaulis. In: *XX amžiaus literatūros teorijos: chrestomatija aukštųjų mokyklų studentams*. I d. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 273–327.

BERNOTIENĖ, G., 2016. *Apie žodžių sandūros tikslumą: Juditos Vaičiūnaitės lyrikos vertimai ir vertinimai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.

GADAMER, H. G., 2016. Skaitymas kaip vertimas. *Literatūra ir menas*, gruodžio 9, 28–31.

GENETTE, G., 1997. *Palimpsests: Literature in the Second Degree*. Lincoln and London: University of Nebraska Press.

RICOEUR, P., 2010. *Apie vertimą*. Iš prancūzų kalbos vertė Paulius Garbačiauskas. Vilnius: Aidai.

VAIČIŪNAITĖ, J., 2008. *Raštai*. T. III. Vilnius: Gimtasis žodis.

Pateikta / Submitted 2017 11 29

Priimta / Accepted 2018 01 07